

vrouwentaal. een literatuurstudie

Deze tekst is het resultaat van collectieve arbeid verricht door een werkgroep in het kader van het college Verbale communicatie in de massamedia: praktische toepassingen (docent: L. Van Poecke).
Kristin VELDEMAN maakte de synthese die u hieronder kunt lezen.

I. Inleiding: Onderzoek naar sekseverschillen in taalgebruik - een studeveld in ontwikkeling

1. Vrouwentaal en linguïstiek

In het begin van deze eeuw schreven antropologen reeds over het verschil tussen vrouwen- en mannentaal in niet-westerse samenlevingen. Tot in de jaren zestig was er echter weinig interesse vanuit de linguïstiek voor dergelijke taalfeiten.

Hoe is dit te verklaren?

Een eerste punt is dat er zich binnen de saussuriaanse linguïstische traditie allerlei vormen van taalwetenschappen hebben ontwikkeld die niet bepaald gericht waren op 'verschillen' in de taal. Zij bestudeerden de *langue*, het sociale aspect van de taal; dit kon, paradoxaal genoeg, buiten de sociale context gebeuren aangezien het ging om een boven-individueel, homogeen systeem. De *parole*, het individuele en heterogene aspect van de taal, viel buiten de aandacht van structuralistische denkrichtingen. Ook de transformationeel-generatieve grammatica concentreerde zich op de 'competence' (taalvermogen) en niet op de 'performance' (taalgebruik).

In het begin van de jaren zestig voerden pragmatische denkrichtingen de linguïstiek terug naar de sociale realiteit. Zij stelden dat taalgebruik een vorm is van sociaal handelen; daarom moet de taal binnen de sociale en culturele context bestudeerd worden. De socio-linguïstiek als interdisciplinair interesseveld won aan belangstelling.

Hier kunnen we een tweede punt aanhalen dat de late belangstelling voor vrouwen- en mannentaal verklaart.

Wanneer taalkundigen hun aandacht gingen richten op linguïstische consequenties van niet-linguïstische variabelen als ras, sociale klasse, sociale omgeving,... werd 'sekse' eigenaardig genoeg over het hoofd gezien. Sekse-differentiatie is nochtans een belangrijk socio-cultureel feit! Maar in onze samenleving is de taal van de man 'norm'. Sociolinguïstisch onderzoek had (en

heeft) dan ook in de eerste plaats oog voor sociale variabelen zoals die tot uiting kwamen in de 'mannentaal'.

2. Vrouwenbeweging en vrouwentaal

Het is door de stuwkracht van de vrouwenbeweging dat er in het begin van de jaren zeventig onderzoek over sekseverschillen in taalgebruik op gang kwam (in het Engels taalgebied). Vrouwen kregen aandacht voor het feit dat in onze taal een stuk patriarchale structuur verankerd zit, zij werden zich bewust van de remmende invloed die een dergelijke structuur, met alle opvattingen en houdingen die daaraan verbonden zijn, kan hebben op verandering en emancipatie. Feministen en (socio-)linguïsten vonden elkaar en gingen het seksisme in onze taal analyseren (in taalstructuur, lexicon, associaties en connotaties).

Ook ontstonden discussies over zin en onzin van een verandering van de 'seksistische taal' (bv. Heeft het zin om ons voornaamwoordensysteem, met de algemeen geldende derde persoon 'hij' te wijzigen? Zal deze linguïstische gelijkmaking sociale gelijkwording kunnen beïnvloeden?) In het midden van de jaren zeventig ging de aandacht meer en meer uit naar het feit dat er verschillen zijn in mannelijk en vrouwelijk taalgebruik en dat deze ongelijkheden in communicatief gedrag moeten gezien worden in relatie tot maatschappelijke verhoudingen. (Hierop hebben wij het accent gelegd). Bestaande etnomethodologische analysemodellen en sociolinguïstische theorieën werden hier direct relevant (cf. infra).

Taalkundigen die zich met sekseverschillen in taalgebruik bezighouden zijn vaak vrouwen (N. BARRON, R. LAROFF, N. HENLEY, M.R. KEY, P. FISHMAN, C. WEST ...) en zij gaan ervan uit dat de kennis van deze verschillen kan bijdragen tot de bewustwording van de plaats van de vrouw in onze samenleving, en bewustwording is de motor van verandering!

Nu nog blijft het feminisme onderzoek en studie in dit domein stimuleren, dit is

bv. heel duidelijk het geval voor D. SPENDER die in de inleiding van haar recent verschenen boek *Man made language* (1980), vermeldt: "If there is one source of energy behind this book, it is the woman's liberation movement. Not in isolation in a garret did this book come into existence, but in the co-operative and dynamic context of woman's struggle for autonomy."

Aandacht voor sekseverschillen in taal en taalgebruik is natuurlijk geen zaak van vrouwen alleen, of beter: mag geen zaak van vrouwen alleen blijven. Beide seksen zouden zich bewust moeten worden van het 'hoe' en het 'waarom' van hun taalgebruik, van de beperkingen en mogelijkheden ervan en van het belang van gelijkheid, ook in taal en conversatie.

Studies over sekseverschillen in taal en taalgebruik behandelen enerzijds de manier waarop vrouwen en mannen in de taal weergegeven worden en anderzijds de manier waarop beide seksen de taal hanteren. Wij hebben ons enkel geconcentreerd op het 2de aspect: Hoe praten vrouwen? Hoe praten mannen? Hier hebben we zowel linguïstisch (verbaal repertoire, stijl) als interactionele en niet-verbale elementen (conversatiepatronen, non-verbale communicatie) van nabij bekeken.

II. Linguïstische aspecten

1. Inleiding

Praten vrouwen anders dan mannen? Zijn er specifiek vrouwelijke woorden en zinsconstructies? Zo ja, gaat het hier om uitingen van vrouwelijke onzekerheid, van mannelijke dominantie, of wijzen deze verschillen enkel op een geslacht-merkende conventie? Allemaal centrale vragen in het onderzoek naar taalkundige verschillen in vrouwen- en mannentaal.

We zullen het enkel hebben over ver-

*Bij het
Gemeentekrediet
vindt U een volledige
bankservice.*

*Vraag hierover meer
inlichtingen bij
één van de 1400 agenten
van het Gemeentekrediet.*

*Zijn adres staat vermeld
in de Gouden Gids,
rubriek "Banken".*

sparen bij het
GEMEENTEKREDIET
zeker en vast!

schillen in taalgedrag van vrouwen en mannen in onze westerse maatschappij. Het gaat hier steeds om *graduele verschillen*: bepaalde taalvormen komen frequenter voor bij de ene sekse dan bij de andere. (In niet-westerse taalgemeenschappen komen naast graduele ook absolute taalverschillen voor.)

Vooraf valt het op dat het onderzoek gericht is op het Engels taalgebied. Nuances in woordgebruik, zinsbouw en uitspraak zijn uiteraard erg taalgebonden, resultaten kunnen dus zeker niet rechtstreeks naar het Nederlands vertaald worden.

2. Woordkeuze en syntaxis

In verband met de manier waarop vrouwen en mannen van eenzelfde taal anders gebruik maken werden reeds talrijke interessante bevindingen gedaan. Een van de eerste sociolinguïstische onderzoeken op dit vlak was dat van BARRON (1971).

BARRON maakt een analyse van seksegebonden taalgedrag, zoals zich dat uit in grammaticale 'cases' (d.i. een taalvariabele die gehanteerd wordt in de 'case grammar' van Fillmore, 'Cases' duiden op de betekenis en het gebruik van naamwoorden in zinnen). Zich baserend op studies over niet-linguïstisch seksetyperend gedrag, en vertrekkend van de idee dat 'sex-role'-gedrag ook in de taal zou opduiken, stelt zij dat: een analytische cognitieve stijl en een zelf-bevestigende interactiestijl specifiek zijn voor mannen; terwijl een synthetische cognitieve stijl en een op anderen gerichte interactie-stijl typerend zijn voor vrouwen.

Latere studies tonen ook aan dat vrouwen een meer interpretatief-emotionele stijl hanteren en dat mannen meer gebruik maken van een empirisch-instrumentele stijl.

WARSHAY (1972), vertrekt bij haar analyse van 'Sex differences in language style' van de dichotomie instrumentele (taak-georiënteerd) en expressieve (sociaal-georiënteerd) functie, zoals die in de sociologie gehanteerd wordt. Op basis hiervan verwacht zij dat vrouwen eerder een affectieve taal en mannen eerder een instrumentele taal zullen hanteren.

WARSHAY liet 263 blanke, 'middle-class' studenten antwoorden op de "Important Event Test"; elke proefpersoon moest vroegere gebeurtenissen die voor haar of hem belangrijk geweest waren neerschrijven. Deze

taalsteekproeven werden geanalyseerd naar verschillen in grammatica (de hoeveelheid werkwoord- en naamwoordvormen in referenties naar gebeurtenissen), inhoud en woordgebruik. WARSHAY stelde vast: mannen refereren meestal naar gebeurtenissen in werkwoordzinnen (actieve oriëntatie), vrouwen gebruiken eerder naamwoordzinnen (passieve oriëntatie). Mannen hebben ook de neiging, zich meer uit te laten over gebeurtenissen (terwijl vrouwen vaker naar anderen refereren), en die gebeurtenissen in hun persoonlijke activiteits sfeer te lokaliseren (terwijl vrouwen gebeurtenissen eerder in hun interactie-gemeenschap lokaliseren). De auteur besluit: Het is gebleken dat de man actiever is, meer persoonlijke betrokkenheid vertoont met wat hij doet en minder bezorgd is om anderen.

Zijn prestaties zijn persoonlijk en onderstrepen zijn individualisme. De vrouw, grotendeels uitgesloten uit de sfeer van sociale verwezenlijkingen, zoekt voldoening in de primaire relaties van de lokale gemeenschap.

Het is duidelijk dat WARSHAY en BARRON taalgedrag verbinden met vrouwelijk en mannelijk rolgedrag; zij zijn ook van mening dat studie van linguïstische differentiatie inzicht geeft in de determinanten en de dynamiek van de sociale differentiatie van beide seksen.

Dat vrouwen minder object-gericht praten komt ook tot uiting in het onderzoek van SWACKER (1975).

SWACKER liet 17 vrouwen en 17 mannen (allen studenten van ongeveer twintig jaar oud) drie gravures van Dürer beschrijven. Zij moesten daarbij zo volledig mogelijk zijn en voldoende tijd nemen.

De antwoorden werden opgenomen en de resultaten geanalyseerd naar sekseverschillen in spreekpatronen.

Resultaten: Mannen gebruikten aanzienlijk meer 'numerals' (telwoorden) in hun descriptieve passages (o.a. tellen als een onderdeel van hun beschrijving; geen enkele vrouw telde). Vrouwen lieten hun 'numerals' vaak vooraf gaan met een indicator van benadering (bv. "...about six books"). De seksen verschilden ook wat betreft het gebruik van 'topic shift markers'; beide gebruikten pauze-patronen om onderdelen aan te duiden, maar vrouwen gebruikten meer conjuncties (...en...) en mannen meer interjecties (...o.k...). Ook werden er nog belangrijke verschillen gevonden in 'verbosity': mannen bleven gemiddeld

veel langer aan het woord dan vrouwen (cf. infra). SWACKER besluit: Vrouwen en mannen spreken niet op dezelfde manier Engels! Zij wijst ook nog eens nadrukkelijk op het belang van de variabele 'sekse' bij sociolinguïstisch onderzoek.

LAKOFF (1975) is duidelijk ook van mening dat mannen en vrouwen op een andere wijze Engels praten. Op basis van een intuïtieve analyse van haar eigen spreekwijze, die van haar omgeving, en in sommige gevallen ook die van de media, komt LAKOFF tot het identificeren van een 'vrouwentaal': vrouwen hebben een aparte spreekstijl, zij gebruiken geen sterke, expressieve taal, *hun linguïstisch gedrag connoteert onzekerheid en trivialiteit*. Welke zijn nu de karakteristieken van een dergelijke vrouwentaal? Een eerste sekse-ondscheidend taalkenmerk betreft de *keuze en de frequentie van woorden*.

Vrouwen hebben veel meer woorden om kleuren aan te duiden dan mannen (lavendel, mauve, beige, écru...). Ook hebben zij een specifiek taak-gebonden vocabularium (bv. "shirr" en "kickpleat" voor sewing, "baste" en "braise" voor "cooking").

LAKOFF beweert dat mannen het amusant vinden om vrouwen hierover te horen praten, omdat dit voor hen, voor de reële wereld, zonder belang is. De vrouwentaal wordt ook nog gekenmerkt door het gebruik van bepaalde adjectieven en bijwoorden, welke eveneens tweeslachtigheid en onbelangrijkheid connoteren.

Vrouwen gebruiken meer adjectieven als: "charming", "cute", "sweet"... Mannen gebruiken meer neutrale adjectieven: "great", "terrific", "neat"... LAKOFF merkt hier op dat vrouwen ook gemakkelijk gebruik kunnen maken van de 'neutrale adjectieven' en dit is zelfs raadzaam, willen ze serieus genomen worden; mannen die gebruikmaken van 'vrouwelijke adjectieven' worden echter sociaal afgekeurd. Wat het gebruik van versterkingswoorden (*intensifiers*) betreft: "I feel SO unhappy" en "that's AWFULLY nice" zijn typisch vrouwelijk. De seksen verschillen ook wat het gebruik van krachttermen betreft: 'Oh dear' is vrouwelijk, 'shit' is mannelijk. Sterke krachttermen zijn voorbehouden voor de mannen, deze termen benadrukken, aldus LAKOFF, hun sterkere positie in de reële wereld. Wat de *syntaxis* betreft heeft LAKOFF het uitgebreid over *tag-questions*. De *tag-form* is een middenweg tussen een duidelijke ver-

klaring en een ja-nee vraag. Bv. "It is a nice day, isn't it?" is een vraagvorm die de verklaring: "It is a nice day" inhoudt. Vrouwen zouden vaak *tag-questions* hanteren om kordate uitspraken te vermijden: de 'tag' vraagt om instemming, er worden geen gezichtspunten aan de hoorder opgedrongen. Op deze manier blijft de vrouw beleefd. *Tag-questions* kunnen echter ook een middel zijn om onplezierige confrontatie uit de weg te gaan. LAKOFF zegt dat vrouwen door het gebruik van *tag-questions* de indruk wekken onzeker te zijn omtrent hun opinies en gevoelens. Het overvloedige gebruik van 'qualifiers' e.d. zou ook wijzen op dat onzekere, voorzichtige taalgedrag van vrouwen. Het gebruik van termen als: "well..., I suppose...", geeft de indruk van lichte twijfel. Vrouwen zouden ze gebruiken om negatieve en ongewilde reacties te vermijden. Onzeker taalgedrag vinden we volgens LAKOFF ook terug in de wijze waarop vrouwen bevelen geven: vrouwen zijn geneigd hun *wensen in de vorm van een verzoek* duidelijk te maken (vergelijk: 'Close the door!' met "Will you please close the door?")

LAKOFF verbindt aan al deze observaties duidelijke conclusies met betrekking tot de plaats van de vrouw in de huidige maatschappij: Indien de vrouw 'au sérieux' wil genomen worden, dient zij de mannelijke (neutrale) vocabulaire en spreekstijl over te nemen.

R. LAKOFF's werk *Language and woman's place* is heel invloedrijk: haar intuïtieve observaties worden geciteerd, aangevuld en getoetst. De laatste jaren wordt haar werk ook vaak becristiseerd. SPENDER (1980) levert o.a. kritiek op LAKOFF's werk met als basis de volgende overweging: LAKOFF hanteert een 'mannelijk' linguïstisch model. Zij neemt de mannentaal als norm en de vrouwelijke verschillen categoriseert zij dan als afwijkend.

Wanneer LAKOFF de mannentaal als sterk, zelfvertrouwend en efficiënt kenmerkt en de vrouwentaal als zwak, aarzelend en zelfs banaal, dan legt zij mannelijke normen aan. Een geheel andere kijk, vanuit andere waarderingen, zou mogelijk zijn.

KEY (1975) noemt als syntactische constructie die op vrouwelijke onzekerheid wijst, naast al de constructies die LAKOFF vermeldt, nog de 'modale constructie'. Vrouwen gebruiken volgens KEY vaker woorden als: can, should, may, might (vergelijk: 'I go' en 'I might go'). Zij stelt dat de mannelijke taal pre-

ciezter en meer autoritair is omdat mannen dergelijke modale constructies, die de stelligheid van een uiting afzwakken, minder gebruiken.

McMILLAN e.a. (1978) hebben enkele hypothesen van LAKOFF en KEY onderzocht.

Hypothese 1: Vrouwen gebruiken, in vergelijking met mannen, meer linguïstische categorieën die onzekerheid connoteren.

Hypothese 2: Vrouwen gebruiken meer linguïstische categorieën die onzekerheid connoteren wanneer mannen aanwezig zijn dan wanneer zij afwezig zijn.

Hypothese 3: Mannen onderbreken vrouwen vaker dan vrouwen mannen (deze hypothese is eerder gebaseerd op verschillen in interactie-patronen dan op verschillen in syntaxis cf. infra).

Via inhoudsanalyse van een interactie binnen een kleine groep in een probleemoplossende situatie (vastgelegd op video) kwamen de auteurs tot de volgende bevinding: hypothese 1 werd bevestigd en hypothese 2 werd vrijwel ook volledig bevestigd. Vrouwen gebruiken dus een taal die onzekerheid connoteert en dit des te meer in mannelijk gezelschap. Bij de interpretatie van de gegevens moet men duidelijk rekening houden met de volgende aspecten: Ten eerste de aard van de vrouwentaal in vergelijking met de mannentaal en ten tweede de verandering binnen de vrouwentaal wanneer er mannen aanwezig zijn.

Wat de aard van de vrouwentaal betreft: LAKOFF en KEY zeggen: onzekerheid. ROKEACH stelt dat de vrouwelijke subcultuur meer aandacht heeft voor de interpersoonlijke en emotionele dimensies van de interactie; de mannelijke subcultuur benadrukt daarentegen de instrumentele en rationele dimensies ervan.

Hypothese 1 moet in het licht daarvan bekeken worden. Het gebruik van syntactische categorieën die onzekerheid connoteren (zie hyp. 1) reflecteert emotionele betrokkenheid en zij zijn consistent met de nadruk op interpersoonlijke gevoeligheid. En waarom zou vrouwelijke taal, indien ze de vrouwelijke subcultuur reflecteert, meer uitgesproken zijn wanneer mannen aanwezig zijn?

Hier kan inzicht verkregen worden door de verschillende aspecten van de vrouwenrol te onderzoeken die best kunnen verklaard worden als 'minderheids-status'. De mannelijke socialisatie is meer gericht op zelfbewustheid

en kracht: mogelijk daalt het zelfvertrouwen van vrouwen in dergelijk gezelschap, en zullen zij daarom meer niet-agressieve onzekere taal gebruiken. De auteurs besluiten: het gevonden verschil tussen vrouwelijk en mannelijk taalgebruik kan positief en negatief geïnterpreteerd worden. Positief is de klemtoon op de interpersoonlijke gevoeligheid van de vrouw. Het is echter negatief dat vrouwen, vooral in aanwezigheid van mannen, gebruikmaken van een taal die onzekerheid uitdrukt. Of dit werkelijke onzekerheid en tekort aan zelfvertrouwen is, is een andere vraag.

III. Uitspraak - toonhoogte - intonatie - stemvolume

1. Uitspraak

SCHERER en GILES (1979) stellen dat de verschilpunten in uitspraak talrijker zijn dan de verschillen op grammatikaal gebied.

Traditioneel werden uitspraakpatronen onderzocht op geografische basis (dialect-studies). Onderzoek van verschillen in uitspraak als sekse-gebonden verschijnsel is vrij recent.

In dit verband deed TRUDGILL (1972) een onderzoek bij taalgebruikers van 'Urban British English of Norwich' waaruit blijkt dat vrouwen, rekening houdend met variabelen als leeftijd, opvoeding en sociale klasse, *bestendig linguïstische vormen produceren welke meer de standaardtaal benaderen of een groter prestige hebben*, dan deze geproduceerd door mannen. TRUDGILL stelt verschillende speculatieve verklaringen voor: het is mogelijk dat vrouwen status-gevoeliger zijn dan mannen omdat hun sociale positie meestal zwak is en ondergeschikt is aan die van de man. Daarom kunnen vrouwen de nood voelen om hun sociale status veilig te stellen en te signaleren via linguïstische e.a. wegen. Mannen worden sociaal gewaardeerd door hetgeen ze doen, door hun beroep. Vrouwen echter worden meestal gewaardeerd naar hun voorkomen; vandaar hun terugvallen op niet-beroepsgerichte statussymbolen zoals het taalgebruik.

En waarom verkiezen de mannen de minder prestigieuze, meer gestigmatiseerde fonetische varianten? De observaties dat mannen van alle sociale klassen vaak de mannentaal van de arbeidersklasse, met de daarbij horende

beelden van 'roughness' en 'toughness' overnemen zou erop kunnen wijzen dat mannen meer begaan zijn met het bereiken van een bedekte prestigevorm: het uiten van mannelijke groepsolidariteit, dan met het bereiken van sociale status. TRUDGILL spreekt over 'covert prestige' omdat mannen de niet-standaardvorm als norm nastreefden vanwege de associatie met mannelijkheid; vrouwen hadden duidelijk de voorkeur voor de standaardvorm, de prestigetaal (Dit bleek uit zelfevaluatie test). TRUDGILL vond ook een leeftijdsverschil: mannen van alle leeftijden en vrouwen onder de dertig waardeerden de niet-standaardtaal meer dan vrouwen boven de dertig. Hier lijkt dus duidelijk een evolutie op gang te komen!

2. Toonhoogte

Toonhoogte wordt vaak genoemd als het duidelijkste verschil tussen de vrouwen- en de mannentaal.

EAKINS en EAKINS (1978): de toonhoogte wordt bepaald door de omvang, de vorm en de functionering van het vocale instrumentarium. Culturele druk kan natuurlijk bepaalde stemkwaliteiten omvormen. Onze cultuur waardeert zware stemmen positief, deze worden geassocieerd met viriliteit en kracht. Een hoge stem is zelden een voordeel: zeker voor mannen met een hoge stem is de sociale afkeuring erg zwaar (verwijfd).

KRAMER (1974) commentarieert de, vooral negatieve implicaties van het stereotype: vrouw-met-hoge-stem. De publieke opinie associeert een hoge stem niet met ernstige onderwerpen, dit is een reden waarom er zo weinig vrouwelijke nieuwslezers zijn (in Amerika).

KRAMER suggereert dat het boeiend zou zijn te onderzoeken hoe elke sekse op de vrouwenstem reageert en hoe vrouwelijke nieuwslezers hun toonhoogte en stemvolume meer aanpassen wanneer ze op antenne zijn dan mannen.

3. Intonatie

Dit zijn de veranderingen van toonhoogte die voorkomen bij het spreken. KEY (1975) haalt een experiment aan uitgevoerd door een van haar studenten. Kinderen van de derde, vierde en vijfde graad moesten een verhaal navertellen. Na analyse van de resultaten

bleek dat meisjes met een veel expressievere intonatie vertelden dan jongens («they played it cool»). Key suggereert hier dat vrouwen in hun spreken vaak gebruikmaken van patronen die geassocieerd worden met onzekerheid of onduidelijkheid. LAKOFF (1975) spreekt over een bepaald type van onzeker intonatiepatroon, waarvan zij denkt dat het heel typerend is voor vrouwen. Het wordt gebruikt in mededelende zinnen en in antwoorden op vragen, maar het heeft de intonatie van een vraag (alsof om bevestiging wordt gevraagd). Bv. M: «At what time will you be back?» V: «Oh, about four o'clock». LAKOFF denkt dat dit intonatiepatroon de vrouw beperkt omdat zij hierdoor minder overtuigingskracht heeft. Het gaat hier weer om een manifestatie van de 'politeness' die het vrouwelijk taalgebruik kenmerkt: er worden geen meningen aan de hoorder opgedrongen.

4. Stemvolume

EAKINS en EAKINS (1976) stellen dat hun ervaring en het beperkte empirisch onderzoek dat over dit onderwerp gedaan werd uitwijzen dat mannen met een grotere intensiteit spreken dan vrouwen. In onze cultuur straalt een luide stem autoriteit uit. Indien er geen organisch defect is lijkt het heel waarschijnlijk dat een zwakke stem ofwel wijst op verlegenheid ofwel op een extreme reactie op de situatie. Veel vrouwen zien zichzelf in ondergeschikte rollen en zij lijken deze in hun stem te reflecteren.

IV. Conversatiepatronen

1. Inleiding

Gesprekken bezitten, zoals alle vormen van sociale interactie, een bepaalde structuur. Volgens APPEL e.a. (1976) is het beurtkarakter van een gesprek een van haar meest essentiële en fundamentele eigenschappen.

Hoe, waar en wanneer krijgen of geven vrouwen en mannen beurten in een gesprek? En waarom verloopt het beurtwisselingssysteem op zulke wijze? Wat voor maatschappelijke en persoonlijke verhoudingen spelen hier? Over dit boeiend studiedomein zijn vooral in Engeland en Amerika reeds talrijke partiële onderzoeken uitgevoerd.

2. Het beurtwisselingssysteem

Vertrekkend van de idee dat interrupties en stiltes in gesprekken met macht te maken hebben en met als basis het analysemodel voor beurtwisseling in de alledaagse conversaties van SACKS e.a. (1974) voerden ZIMMERMAN en WEST (1975) het volgende onderzoek uit. 31 dialogen werden ongeweten opgenomen in allerlei openbare gelegenheden. Er waren 11 man-vrouw, 10 vrouw-vrouw en 10 man-man paren, allen blank, uit de 'middle-class' en tussen de 20 en de 35 jaar; hun relaties varieerden van 'intiem' tot 'eerste kennismaking'. ZIMMERMAN en WEST gingen na hoe vaak de informanten elkaar in de rede vielen, zij onderzochten zowel de *interrupties* (Spreker B begint te spreken tijdens de beurt van spreker A) als de *overlappingsen* (Spreker B begint te spreken tijdens het laatste gedeelte van de beurt van spreker A). In de 'ongemengde' gesprekken waren er 7 interrupties en 22 overlappingsen, ongeveer gelijk verdeeld over beide sprekers uit elk gesprek. In de gemengde gesprekken waren er 48 interrupties en 9 overlappingsen. Deze vertoonden een asymmetrisch patroon: bijna alle interrupties en overlappingsen kwamen van mannelijke zijde. De geïnterrupteerde vrouwen protesteerden nergens. Ook werd de verdeling van de *stiltes* onderzocht: Er was een veel groter aantal stiltes in gemengde gesprekken dan in gesprekken tussen twee vrouwen of twee mannen en stiltes werden langs de vrouwelijke kant aangetroffen. Wat zou de oorzaak hiervan kunnen zijn? ZIMMERMAN en WEST ontdekten dat vrouwen vaak stilvielen na een 'minimal (or late) response' (zoals...mm... of ...hm...) of na een interruptie, beide veel voorkomend bij mannen in gemengde conversaties. De auteurs besluiten: Het recht van vrouwen om een beurt te voltooien werd door mannen bestendig geschonden. *Via interrupties, 'late-' en 'minimal responses' controleren mannen de conversatie*, zij behandelen vrouwen niet als gelijkwaardige gesprekspartners. In een gesprek zien we op micro-vlak een weerspiegeling van de machtsverhoudingen op macro-vlak: mannelijke dominantie speelt door in de alledaagse conversatie. ZIMMERMAN en WEST vergelijken in hun artikel 'Woman's Place in Everyday Talk: reflections on the parent-child interaction' (1977) de resultaten uit bovenvermelde studie met gegevens over

de ouder-kind interactie. Er werden treffende gelijkenissen gevonden tussen het patroon van onderbrekingen bij man-vrouw interactie en dat bij ouder-kind interactie. Gegevens als: uitoefening van controle (door ouder, man) met veronderstelling van sociale incompetentie (bij kind, vrouw) en het behandelen van vrouwen en kinderen als een 'non-person' (Goffman) in conversaties, kunnen ons heel wat leren over de functies van onderbrekingen en negaties in gesprekken tussen partijen van ongelijke status. ZIMMERMAN en WEST reflecteren: de parallel tussen vrouw en kind zou kunnen inhouden dat de vrouw beperkte rechten heeft tot spreken en willekeurig genegeerd en onderbroken mag worden. Het gebruik van onderbrekingen door mannen is de veruiterlijking van dominantie of controle, net zoals de onderbreking en van ouders een aspect zijn van ouderlijke controle op de communicatie.

EAKINS en EAKINS (1978) stelden zich de vraag of een formele situatie dezelfde interactie-kenmerken zou vertonen als deze welke uit het onderzoek van ZIMMERMAN en WEST naar voren kwamen. Zij namen 7 faculteitsvergaderingen op, waar steeds vier dezelfde vrouwen en vier dezelfde mannen aanwezig waren. Zij telden het aantal beurten, de duur van de beurten en het aantal interrupties. De resultaten bevestigden de bevindingen van ZIMMERMAN en WEST: mannen namen vaker de beurt dan vrouwen en zij namen ook langere beurten. Mannen interrumpteerden vaker en werden minder geïnterrupteerd dan vrouwen. Behalve de sekse van de spreker leek status zowel bij mannen als bij vrouwen een belangrijke rol te spelen in de gesprekssituatie: hoe belangrijker de positie aan de universiteit, hoe meer beurten men nam en hoe minder men onderbroken werd. BROUWER e.a. (1978) merken in verband met het bovenvernoemde onderzoek op: EAKINS en EAKINS vermelden helaas niet of status gelijk verdeeld was over vrouwen en mannen; als meer mannen een belangrijke positie hadden dan vrouwen, dan zou het verloop van de vergaderingen meer beïnvloed kunnen zijn door status van de sprekers dan door hun sekse.

3. Interactie: gelijk loon voor gelijk werk?

FISHMAN (1977) vroeg zich af hoe de

alledaagse conversatie de machts-situatie tussen vrouw en man helpt opbouwen en in stand houden. Hiervoor werden interacties van koppels tussen 25 en 35 jaar opgenomen. De koppels moesten nu en dan zelf de bandopnemer aanzetten (?), tot er 52 uur band was opgenomen, daarvan werd 12 uur interactie geanalyseerd. Resultaten tonen een ongelijke verdeling van het interactie-werk (FISHMAN beschouwt het op gang brengen en het onderhouden van een conversatie als 'werk'). Bij het tellen van de onderwerpen bleek dat vrouwen meer onderwerpen aansneden dan mannen, maar er werd minder ingegaan op de onderwerpen geïntroduceerd door vrouwen dan op deze die door mannen werden aangebracht. De keuze van het onderwerp was daarbij niet doorslaggevend, want mannen en vrouwen sneden gelijkaardige onderwerpen aan. FISHMAN ging dan na welke interactionele strategieën hier aan het werk waren geweest. Mannen gebruiken vaak '*minimal responses*' (...mm, hm) wat duidt op een gebrek aan interesse. Dit niet of nauwelijks reageren ontmoedigde de vrouwen in de uitbouw van hun topic. Vrouwen daarentegen waren voortdurend alert op wat de man te zeggen had. Ook gebruikten zij vaak contact-bevorderende strategieën: Vrouwen stelden *drie maal* meer vragen dan mannen (vragen zijn gebonden aan antwoorden). Zij maakten ook *twee maal meer gebruik van vraag-vraag-antwoord schema's* («You know what? What? Blahblah...»), die ook de kansen tot het krijgen van een beurt vergroten. Nog een andere manier was het aandacht wekken via *inleidende opmerkingen* als: 'Dit is toch interessant...'. FISHMAN besluit: de vrouw levert meer interactioneel werk; zij doet meer pogingen om de conversatie op gang te brengen en zij pikt in op hetgeen de man zegt. Het mislukken van interactiepogingen van de vrouw ligt bij de man die weigert mee te werken. Het succes van de man is er dank zij het interactioneel werk dat de vrouw verricht.

In verband met de observaties dat vrouwen meer vragen stellen dan mannen verwijst FISHMAN naar LAKOFF (1975) die dit vraagpatroon interpreteert als een indicator van onzekerheid bij de vrouw, een linguïstisch signaal van een intern psychologische toestand voortvloeiend uit de onderdrukking van de vrouw. FISHMAN merkt hier op dat een psychologische uitleg onnodig is om duidelijk te maken *waarom* vrouwen

meer vragen stellen dan mannen. Omdat vragen geproduceerd worden in conversaties, moeten we eerst kijken hoe zij daar functioneren. Vragen zijn namelijk interactioneel machtige instrumenten.

4. Het stereotype van de praatgrage vrouw: enkele beschouwingen

De studies die wij gelezen hebben lijken er niet op te wijzen dat vrouwen meer praten dan mannen, integendeel zelfs! Uit het onderzoek van SWACKER (1975) bleek dat mannen veel langer bleven praten dan vrouwen, meestal tot het opnamebandje afgelopen was. Ook de onderzoeken van ZIMMERMAN en WEST, EAKINS en EAKINS tonen aan dat vrouwen minder en kortere beurten nemen dan mannen. Toch vinden wij het niet helemaal juist deze bevindingen te gebruiken om het stereotype van de praatgrage vrouw te weerleggen, zoals o.a. SWACKER (1975) en SPENDER (1980) doen. Dit stereotype is namelijk context-gebonden: Vrouwen praten veel over zogenaamd onbelangrijke onderwerpen. In situaties waar er 'serieus' gepraat wordt (vergaderingen...) lijkt eerder een ander stereotype te bestaan: dat van de stille vrouw, luisterend maar niets-zeggend. Men mag de geobserveerde feiten (vrouwen praten minder) niet losrukken uit de context (formele onderzoekssituatie). Iemand die weinig praat in formele settings kan langs de andere kant wel praatzaam zijn in informele settings! Toch dienen beide bovenvermelde stereotypen ook binnen hun eigen context kritisch bekeken te worden. Hoe zijn zij ontstaan, op basis van welke taakverdeling, van welke appreciatie?

V. Niet-verbale communicatie

1. Inleiding

Van een groot deel van de niet-verbale communicatie zijn we ons vaak niet bewust. Toch is het een uiterst belangrijk aspect van de communicatie.

EAKINS en EAKINS (1978) verwijzen naar BIRDWHISTELL, die schat dat in de meeste twee-persoons conversaties woorden slechts 35% van de betekenis van de sociale situatie communiceren; de niet-verbale elementen zouden meer dan 65% van deze betekenis uitdrukken. Dit lijkt niet zo verrassend wanneer we de verschillende manieren bekijken

D'r gaat geen minuut voorbij
of er gebeurt wat
dat de moeite loont
om te lezen.

Daar maken wij werk van
in een klare taal,
duidelijke standpunten,
sprekende en kleurrijke foto's,
boeiende achtergrondverhalen,
levendige reportages
en brengen het samen onder één noemer:

HET BELANG VAN LIMBURG

N.V. Concentra - Het Belang van Limburg

— Herckenrodesingel 10 3500 Hasselt

Tel.: 011/25.09.11

— Internationaal Perscentrum

Karel de Grotelaan 1, bus 11 1040 Brussel

Tel.: 02/736.80.15 (binnenpost 253)

waarop we informatie niet-verbaal kunnen overbrengen: via oogcontact, gelaatsuitdrukking, lichaamshouding, gebaren, aanrakingen, kleding....

2. Algemene beschouwingen

HENLEY (1973) wijst erop dat sekse-gedifferentieerd niet-verbaal gedrag niet aangeboren is, maar door de mens zelf ontwikkeld wordt om sekse-verschillen te benadrukken.

De niet-verbale communicatie maakt deel uit van de micro-politieke structuur die de gehele politiek-economische structuur helpt in stand te houden. Het neerslaan van de ogen, lachen, het kruisen van de armen zijn communicatieve gedragingen waarvan de betekenis in relatie moet gezien worden tot de mannelijk gedomineerde realiteit.

EAKINS en EAKINS (1978) noteren: onderzoek toont aan dat vrouwen gevoeliger zijn voor niet-verbale tekens (in vergelijking met verbale) dan mannen. Het is mogelijk dat de grotere ontvankelijkheid voor niet-verbale tekens verbonden is met de minderheidsstatus van vrouwen in onze maatschappij. Ondergeschikten voelen immers meer de nood aan, tekens van goed- of afkeuring waar te nemen bij diegenen van wie ze afhangen.

FRANCES (1979) deed een exploratief onderzoek naar sekse-verschillen in non-verbaal gedrag. 88 proefpersonen (studenten) moesten over gelijk welk onderwerp een dialoog voeren, zowel met een onbekende van hetzelfde geslacht als met een onbekende van het andere geslacht. De gesprekken werden op video opgenomen en onderzocht op 8 niet-verbale variabelen. Om de basis van de sociale betekenis van de sekse-verschillen op het niet-verbale vlak te kunnen interpreteren werden ook persoonlijkheidstests afgenomen. Uit de resultaten bleek dat mannen en vrouwen significant verschillen in hun gebruik van niet-verbale uitingen, er waren echter geen significante verschillen naar 'same-sex' en 'cross-sex' conversaties. FRANCES interpreteert deze verschillen in het kader van sociaal en afhankelijkheidsgedrag enerzijds en zelfbevestigend gedrag anderzijds (cf. infra).

3. Oogcontact

HENLEY (1975) stelt ook dat studies uitwijzen dat vrouwen in conversaties meer naar hun partner kijken dan man-

nen. Wat zouden de oorzaken hiervan kunnen zijn? HENLEY en EAKINS en EAKINS (1978) halen de volgende punten aan: vrouwen zouden meer geneigd zijn oogcontact te vestigen en te onderhouden omdat zij meer gericht zijn op sociale en interpersonele relaties. Deze bevindingen zijn ook in overeenstemming met de constatacie dat individuen met een lagere status meer gericht zijn op niet-verbale communicatie om uitingen van sociale goed- of afkeuring, waarvan zij meer afhankelijk zijn, te kunnen onderscheiden. Ook hebben studies uitgewezen dat mannen meer praten dan vrouwen, vrouwen luisteren meer en luisteraars hebben meer oogcontact dan sprekers.

Het onderzoek van FRANCES (cf. supra) toont aan dat vrouwen meer kijken naar hun mannelijke collega's om tegemoet te komen aan de sociale verwachtingen van de traditionele vrouwenrol (sociaal en afhankelijk) en niet omdat het specifieke persoonlijkheidstrekken zijn.

HENLEY (1975) stelde anderzijds vast dat vrouwen de neiging hebben om hun blik neer te slaan wanneer zij door een man aangestaard worden. Het ogenspel onthult hier de machtsverhoudingen tussen man en vrouw: het dominante staren van de man onderwerpt de vrouw. Deze vaststelling is niet in strijd met het feit dat vrouwen tijdens een gesprek meer kijken naar mannen. Neiging om de blik af te wenden als teken van onderwerping en de nood om visuele tekens van de machtigen te ontvangen, zijn beide uitingen van een 'minderheidsstatus'.

Studies tonen trouwens aan dat vrouwen oogcontact meer onderbreken dan mannen, maar zij zullen ook vaker het oogcontact herstellen.

4. Gelaatsuitdrukking

Hier kunnen we misschien eerst verwijzen naar het artikel van CHERULINK: 'Sex differences in the expression of emotion' (1979). De auteur stelt zich de vraag: Zijn vrouwen emotioneler dan mannen? Emotionaliteit en de expressie van emotie zijn twee verschillende zaken. Emotie verwijst naar persoonlijke gevoelens terwijl de expressie van emotie verwijst naar de bevoering van emoties onder invloed van bepaalde normen. Vrouwen en mannen werden geobserveerd tijdens hun antwoorden op een aantal 'strong-affect' en 'week-affect'-vragen. Vrouwen vertoonden meer gezichtsactiviteit, maar het

maakte geen verschil uit of het SA- of WA-vragen betrof. Deze bevindingen suggereren sterk dat vrouwen emotioneel expressiever zijn, maar niet meer emotioneel zijn dan mannen (in de experimentele situatie). CHERULINK besluit: Het feit dat mannen relatief minder en vrouwen relatief meer gelaatsdrukking vertonen, komt omdat mannen gesocialiseerd worden tot man-zijn en vrouwen tot vrouw-zijn, en niet omdat er een verschil is in werkelijke emotionaliteit.

EAKINS en EAKINS wijzen er ook op dat mannen in hun opvoeding geconditioneerd worden tot het internaliseren van emoties; de vrouwen mogen echter vrij hun emoties uiten.

Studies tonen ook aan dat vrouwen meer lachen dan mannen, of ze nu al dan niet gelukkig of geamuseerd zijn. Het is mogelijk dat 'de lach' samengaat met de sociale status van de vrouw en dat hij gebruikt wordt als teken van onderdanigheid, behorend tot de traditionele vrouwenrol.

In dit verband toont het onderzoek van FRANCES het volgende aan: Vrouwen lachen en glimlachen meer dan mannen. Waarom? De vrouwen verklaarden zichzelf 'eerder ongemakkelijk' te voelen in de experimentele situatie. Lachen zou in deze situatie wijzen op een veilig en acceptabel middel om goed over te komen, om tegemoet te komen aan de sociale verwachtingen (vriendelijkheid en afhankelijkheid).

5. Houdingen en gebruik van de ruimte

HENLEY (1973) en EAKINS en EAKINS (1978) wijzen erop dat de houding van hogergeplaatsten vrijer is dan die van ondergeschikten. Een aantal sekse-verschillen in houdingen lijken parallel met deze asymmetrie tussen personen met ongelijke status. EAKINS en EAKINS (1978): Uit studies blijkt dat de houding van mannen meestal meer ontspannen is dan die van vrouwen, ook gebruiken zij zoveel mogelijk de beschikbare ruimte rond zich. Vrouwen hebben de neiging meer gesloten houdingen (armen, benen) aan te nemen en zij gebruiken zo weinig mogelijk plaats.

HENLEY (1973) stelt dat interpersoonlijke ruimte een indicator is van status; de dominerende persoon heeft een grotere interpersoonlijke ruimte rond zich die niet mag betreden worden, dan de ondergeschikte. Onderzoeken tonen aan dat vrouwen steeds dichter benaderd worden door beide seksen dan

mannen. Een vrouw zal ook aanzienlijk meer opzij gaan voor een man wanneer zij elkaar kruisen dan dat beide geslachten dit onderling doen.

6. Aanrakingen

Onderzoeken tonen aan dat vrouwen meer door anderen aangeraakt worden dan mannen.

HENLEY (1973) stelt dat het aanraken van iemand eveneens een vorm is van binnendringen in diens persoonlijke ruimte. Statusverschil verklaart waarom mannen vrouwen meer aanraken dan omgekeerd. Soms wordt dit aanrakingspatroon ook geïnterpreteerd als een uiting van mannelijke, seksuele interesse, maar HENLEY accepteert dit niet: niets wijst erop dat de seksuele interesse van vrouwen kleiner zou zijn, dus kan dit geen verklaring bieden voor het asymmetrisch aanrakingspatroon. Aanrakingen kunnen natuurlijk ook intiem contact, vriendschap en affectie symboliseren, maar hier worden zij wederzijds geaccepteerd!

VI. Sociale aspecten van 'vrouwentaal' en 'mannentaal'

In het algemeen wordt aangenomen dat sekse-verschillen in taalgebruik niet natuurlijk of aangeboren zijn, maar aangeleerd en in stand gehouden worden binnen een maatschappelijk systeem. Opvoeding en sociale positie zijn verantwoordelijk voor een 'vrouwentaal' en een 'mannentaal'. Accenten verschillen natuurlijk naargelang men gedifferentieerde socialisatie, andere waardesystemen of machtsverschillen als eerste oorzaak van sekse-variaties in taalgebruik aanhaalt.

THORNE en HENLEY (1975) merken op dat het heel belangrijk is de taal als een sociaal fenomeen te beschouwen.

Waarom zijn er sekse-verschillen in taal en taalgebruik? Waarom nemen deze verschillen die bepaalde vorm aan? Waarom komen stereotypen van vrouwen- en mannentaal niet steeds overeen met de empirische realiteit? Om deze vragen te beantwoorden is het nodig verder te gaan dan de taal. In antwoord op de waarom-vraag is het gewicht dat aan bepaalde sociale en culturele fenomenen toegeschreven wordt verschillend. Wij trachten een kort overzicht te geven.

1. Sekse-differentiatie als cultureel fenomeen

Wat betreft secundaire seksuele kenmerken verschillen mensen, in vergelijking met andere levende wezens, weinig van elkaar, maar zij organiseren aangeleerde karakteristieken (gebaren, expressie, taal,...) zodat deze verschillen vergroot worden. Sekse-verschillen in taalgebruik kunnen dus gezien worden als een deel van de menselijke geslachtsontplooiing, als een manier waarop sekse-verschillen sociaal benadrukt worden.

Hierbij wordt gewezen op het feit dat vrouwen gesocialiseerd worden tot meer 'ondersteunende' en mannen eerder tot assertieve persoonlijkheden. Een gevolg hiervan is dat de vrouwelijke en de mannelijke subcultuur andere waarden vooropstelt. Het vrouwelijke waardensysteem wordt gekarakteriseerd door de nadruk op sociale gevoeligheid, emotionaaliteit en oriëntatie op het heden. Het mannelijke waardensysteem (dominant waardensysteem in onze maatschappij) legt meer nadruk op persoonlijke inzet, externe evaluatie, instrumenteel handelen en toekomstgerichtheid.

2. De mannelijke dominantie

Communicatie vindt plaats in een context van mannelijke dominantie. De taal helpt de mannelijke dominantie te articuleren en over te brengen: taal maakt deel uit van de micro-politieke structuur die de grotere politiek-economische structuur helpt in stand te houden. De asymmetrische patronen van dominantie en onderdrukking, meerdere en mindere, machtige en machteloze, worden in taal en taalgebruik gereflecteerd.

Ook patronen van staren, lachen, aanraken, onderbreken, stilvallen,... kunnen door een machtsonevenwicht tussen man en vrouw worden verklaard: de machtige (man) maakt gebruik van bepaalde privileges die de mindere (vrouw) op haar (zijn) plaats houdt.

3. De werkverdeling op basis van geslacht

Onze samenleving wijst bepaalde taken, activiteiten, verantwoordelijkheden en rechten toe op basis van geslacht. Alhoewel hier evoluties aan de gang zijn, blijven de begrippen 'vrouwenwerk' en 'mannenwerk' nog steeds een andere lading dekken.

De toekenning van verschillende activiteiten, verplichtingen, rollen en werkomgeving kan bepalend zijn voor het verschil in conversatieonderwerpen, spreekstijl en vocabularium.

VII. Besluit

Onderzoek naar sekse-verschillen in taal en taalgebruik heeft zich vooral geconcentreerd op de *gesproken taal*, zoals die gehanteerd wordt door de *blanke middenklasse*, in *kleine groepen* en *informele settings*.

Er is blijkbaar ook nog niet veel onderzoek gedaan over de combinatie 'sekse' met andere taal-code bepalende variabelen zoals: leeftijd, sociale klasse, communicatieve situatie, gespreks- onderwerp... Deze variabelen in acht genomen, zou er misschien een minder stereotiep beeld van 'vrouwentaal' naar voren komen. Wordt b.v. de taal van arbeidersvrouwen gekenmerkt door dezelfde 'politeness' die de taal van de 'middle-class' vrouw typeert? Bovenvermelde variabelen hebben hun eigen invloed op taal en taalgedrag!

Literatuur

ADLER, M.R., *Sex Difference in Human Speech*, Hamburg, Helmut Buske Verlag, 1978.

APPEL, R. e.a., *Sociolinguïstiek*, Utrecht/Antwerpen, Het Spectrum, 1976.

BARRON, N., *Sex-Typed Language: The Production of Grammatical Cases*, in: *Acta Sociologica*, 1971, 14 (1-2): 24-42.

BEELAERTS, M. e.a., *Krijgt Hij Haar Zin?*, Utrecht, Instituut De Vooy, 1979.

CHERULNIK, P.D., *Sex Differences in the Expression of Emotion in a Structured Encounter*, in: *Sex Roles*, 1979, 5 (4): 413-424.

EAKINS, B.W. en EAKINS, R.G., «*Sex Differences in Human Communication*», Boston, Houghton Mifflin Company, 1978.

FISHMAN, P., *Interaction: the Work Women Do*, in: *Social Problems*, 1978 25 (4): 397-406.

FRANCES, S.J., Sex Differences in Non-verbal Behavior, in: *Sex Roles*, 1979, 5 (4): 519-535.

HENLEY, N., Power, Sex and Nonverbal Communication, in: Thorne en Henley (Eds), 1975: 184-203.

KEY, M.R., *Male & Female Language*, Metuchen, N.J., The Scarecrow Press, 1975.

KRAMER, C., Women's speech: Separate but Unequal, in: Thorne en Henley (Eds), 1975: 43-56.

LAKOFF, R., *Language and Women's Place*, New York, Harper & Row, 1975.

MCMILLAN, J.R., Women's Language: Uncertainty or Interpersonal Sensitivity and Emotionality, in: *Sex Roles*, 1977, 3 (6): 545-559.

SACKS, H. e.a., A Simplest Systematics for the Organization of Turn Taking for Conversation, in: Schenkein (Ed), 1978: 7-55.

SAFILIOS-ROTHSCHILD, C. (Ed), *Toward a Sociology of Women*, Lexington, Ma./Toronto: Xerox College Publishing, 1972.

SCHENKEIN, J. (Ed.), *Studies in the Organization of Conversational Interaction*, New York, Academic Press, 1978.

SCHERER, R. en GILES, H. (Eds), *Social Markers in Speech*, Cambridge/Paris, Cambridge University Press/Ed. de la Maison des Sciences de l'Homme, 1979.

SPENDER, D., *Man Made Language*, London, Routledge & Kegan Paul, 1980.

SWACKER, M., The Sex of the Speaker as a Sociolinguistic Variable, in: Thorne en Henley (Eds), 1975: 76-83.

THORNE, B. en HENLEY, N. (Eds), *Language and Dominance: An Overview of Language, Gender and Society*, in: Thorne en Henley (Eds), 1975, 5-42.

THORNE, B. en HENLEY, N. (Eds) *Language and Sex: Difference and Dominance*, Rowley Mass., Newbury House, 1975.

TRUDGILL, P., Sex, Covert Prestige and Linguistic Change in the Urban British English of Norwich, in: Thorne en Henley (Eds), 1975: 88-104.

WARSHAY, D.W., Sex Differences in Language Style, in: Safilios-Rothschild (Ed), 1972: 3-9.

WEST, C. en ZIMMERMAN, D.H., Women's Place in Everyday Talk: Reflections on Parent-Child Interaction, in: *Social Problems*, 1977, 24 (5): 521-529.

ZIMMERMAN, D.H. en WEST, C., Sex Roles, Interruptions and Silences in Conversation, in: Thorne en Henley (Eds), 1975: 105-129.

INTERESSANTE BOEKEN

<i>Understanding television.</i> door R.P. ADLER	
Essays on television as a social and cultural force	1109 Fr
<i>Algemene communicatietheorie.</i> door G. FAUCONNIER	
Een overzicht van de wetenschappelijke theorieën over communicatie	460 Fr
<i>Questions of cinema.</i> door S. Heath	
Communications and culture.	1155 Fr
<i>The international film encyclopedia.</i> door E. Katz	
The most comprehensive encyclopedia of world cinema in single volume	1362 Fr

MODERN ANTIQUARIAAT

Alpha cinéma série spéciale n° 1: Le cinéma romantique	195 Fr
Alpha cinéma série spéciale n° 2: Le cinéma d'horreur et fantastique	195 Fr
Alpha cinéma série spéciale n° 3: Le Western	195 Fr.
Alpha cinéma série spéciale n° 4: Le cinéma social et politique	195 Fr
Alpha cinéma série spéciale n° 5: Le cinéma d'aventures	195 Fr
Alpha cinéma série spéciale n° 6: Le cinéma de science-fiction	195 Fr

STANDAARD BOEKHANDEL

Naamsestraat 57, 3000 Leuven